

Jakusné Harnos Éva
Nemzeti Közszerológati Egyetem
Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar
Idegen Nyelvi és Szaknyelvi Lektorátus

A politika nyelvének pragmatikai sajátosságai

<https://doi.org/10.48040/PL.2020.36>

A cikk a politika nyelvének társadalmi funkcióiból kiindulva felvázolja annak rétegződését és rámutat a befolyásolás eszközeinek minden rétegben kimutatható szerepére. Röviden áttekinti a politika nyelvének többnyire pragmatikai alapú elemzési módszereit a modern, interdiszciplináris politikai diskurzuselemzésig. Hangsúlyozza a médiában megjelenő politikai kommunikációban szereplő politikai szakszavak, illetve fogalmak eltérő nyelvhasználók általi eltérő értelmezését. A politika nyelvét a nyelvi tervezés szempontjából vizsgálja, példaként elemezve az Európai Unió két, fordításra szakosodott honlapjának a működését.

Kulcsszavak: *argumentum, befolyásolás, definíció, diskurzuselemzés, politikai szaknyelv*

Bevezetés: a politika nyelvének pragmatikai megközelítése

Harold D. Lasswell szerint a politikatudomány a hatalom tudománya; a hatalom gyakorlása pedig magában foglalja a döntéshozást, így a politika nyelve a döntéshozás nyelve – következésképpen a hatalomé (Lasswell, 1965:8). A nyelv politikai szerepének ez a megközelítése úgy is megfogalmazható, hogy a politikai diskurzus kutatásakor a közlési és a társadalmi funkciónak a nyelvre gyakorolt hatását vizsgáljuk, illetve a nyelv hatását a társadalomra. A politikai kommunikációban az explicit, azaz a nyelvi formába öntött tartalmat a politikatudomány elemzi, az implicit, vagyis a rejtett tartalmat, például a nyelvi formát és annak a közlőkhöz és a körülményekhez való kapcsolódását pedig a nyelvészet, szűkebb értelemben a politikai diskurzuselemzés.

Charles Morris (1938) elméletéből kiindulva a mai nyelvészeti pragmatika olyan átfogó, kognitív, társadalmi és kulturális tényezőket egyaránt figyelembe vevő szemléletet tesz lehetővé, amely a jelentés keletkezésének körülményeit, és az ehhez kapcsolódó társadalmi viselkedési formákat összefüggéseikben vizsgálja (Verschueren, 1999:1-11). Az összetett kutatási problémából következően a pragmatika interdiszciplináris kutatási területnek tekinthető, és ez különösen igaz a nyelv és a politika viszonyának elemzésére. Például a John Benjamins Kiadó által publikált tekintélyes *Journal of Language and Politics* (JLP) folyóirat a honlapja szerint a következő társadalomtudományi területekről fogad cikkeket: média-

és kommunikációkutatás, nyelvtudomány, diskurzuselemzés, politikatudomány, politikai szociológia, politikai pszichológia.

A diskurzuselemzés a pragmatika olyan ága, amely a kognitív nyelvészet és a kognitív pszichológia eredményeit is felhasználja. Ez utóbbiak az emberben lezajló mentális folyamatokat vizsgálják abból a szempontból, hogyan függ össze a nyelv az elme megismerő tevékenységével. A diskurzus interakció során létrejövő közlemény, mely a társadalmi környezet részévé válik és kifejezi a közlőnek a valósághoz való viszonyát. Kutatói szerint a közlemények társadalmilag meghatározott szerkezettel rendelkeznek, amelynek felismerése segíti a megértésüket (Chouliaraki – Fairclough, 1999:47).

A ma sokféle kutatási módszert és tudományközi együttműködést magában foglaló politikai diskurzuselemzés egyik elődje a XIX. század második felében kialakult és a társadalomtudományokban elterjedt tartalomelemzés volt, amelynek egyik irányzata kvantitatív, azaz gyakorisági statisztikákon alapuló kutatásokkal mérte a közlemények jellegzetességeit és változásait, míg a kvalitatív irányzata a stilisztikai, vagy a retorikai vizsgálatokhoz állt közelebb. Az eltérések magyarázata abban az értelemben volt pragmatikai jellegű, hogy a szövegeken kívüli körülményekre épült. A kontextus (a szövegelőzmények és közlési körülmények) elemzésének, kikövetkeztetésének különös jelentősége volt az első, illetve a második világháborúban, amikor kevés információ állt rendelkezésre. Ekkor alakult ki a propagandaelemzésnek nevezett irányzat, amely a tartalomelemzés mellett az ellenség terveit, várható cselekvéseit próbálta előre jelezni. Ebben az ellenség pszichológiai tanulmányozásának, továbbá az ellenséges ország szociológiai viszonyai értékelésének is nagy szerepe volt.

A politika nyelvének vizsgálata szaknyelvi szempontból

A szaknyelv mint csoportnyelv a diskurzuselemzés szemszögéből a társadalmi kommunikációba illeszkedik, pontosabban egy szakmai közösség szervezeti kommunikációja megnyilvánulásának tekinthető. A szaknyelvi szövegek és megnyilatkozások a szakmai diskurzus részei és az elsődleges funkciójuk lehet tranzakció, azaz tényszerű információközlés, vagy interakció, tehát társadalmi, illetve közösségi viszonyok létrehozása és fenntartása (Brown – Yule, 1991:2-3). A szakmai diskurzusközösség jellemzője, hogy ugyanabban a kognitív keretben gondolkodik, közös háttértudással, célokkal, értékrenddel és attitűdökkel rendelkezik (Orna-Montesinos, 2012: 2-3).

A politika nyelve azonban a társadalom egészében jelen van: egyrészt, mert a hatalom jelei részben verbálisak (például a tisztségek, hivatalok nevei;

vagy a protokollban előírt megszólítási módok), másrészt, mert a befolyásolás, a meggyőzés a politika nyelvének legfőbb eszköze, amellyel elfogadtatja a tömegekkel az irányító elit ideológiáját. Lasswell szerint az ideológia a hatáskör, illetve a hatalom birtoklásának igazolását hordozza (1965:14). Verschueren értelmezésében az ideológia olyan alapvető, hétköznapi és gyakran normatív jellegű gondolatok, hiedelmek összessége, amelyek a (társadalmi) valóság bizonyos részeire vonatkoznak (1999:238). Charteris-Black (2018:202) legszélesebb értelemben a társadalmi rendet befolyásoló, csoportidentitást képző gondolatrendszert tekinti ideológiának és a világnézetet olyan fogalomrendszernek, amely igazolja egyének vagy csoportok cselekedeteit és viselkedését. A definíciókból látható, hogy pragmatikai értelemben a közös politikai diskurzusban jön létre az a fogalomrendszer, amelyet a társadalmi valóság részeként, s egyben a társadalomban közös háttértudásként érzékelünk. Ebből következően a politika nyelve egyrészt megteremti és igazolja a valóságban működő politikai intézményrendszert, másrészt ennek az intézményrendszernek a fényében értelmezhető.

A politika nyelvének tipológiája a társadalom egészében való jelenléte miatt nehézségekbe ütközik, különösen, ha szaknyelvként vizsgáljuk. Mihalovics Árpád (2004) Dieckmann tanulmánya alapján a funkcionyelvtől a véleménynyelv felé haladva ábrázolja a politika nyelvének rétegeit, és az egyes rétegekhez rendelt közlési műfajokat is felsorolja. Dieckmann a politikai kommunikáció belső és külső nyelvről beszél (2000), és a belső kommunikáció rétegeinek tekinti a törvény, az igazgatás, a tárgyalás és a meggyőzés nyelvét. Azonban nincs éles határvonal a szaknyelvek és az általános köznyelv használata között: a modern társadalmak médiaközpontúságának következtében a társadalmi kommunikációban mindenki számára tapasztalhatóan keverednek a szaknyelvek.

A politika nyelvének elvontság szerinti rétegei megállapíthatók a nyelvi elemek mellett a kontextus és a nyelvhasználók figyelembevételével, hasonlóan más szaknyelvekhez. Az alábbi táblázatban a befolyásolás nyelvi funkciója az elvontság fokának csökkenésével fordított arányban nő. Ennek oka, hogy a szűkebb értelemben vett szakmai nyelvhasználat csak a jogi és közigazgatási szaknyelvvvel átfedést mutató politikatudományi szaknyelvre jellemző; minél inkább keveredik a politikai szakszókincs a köznyelvvvel (például a médiában és a hétköznapi életben), annál inkább gyengül az értelemre ható funkciója – hiszen az állampolgárok nem tudományos pontossággal értelmezik a politikai kommunikáció kulcskifejezéseit –, és előtérbe kerül az érzelmekre ható, rábeszélő funkciója.

1. táblázat. A politika nyelvének rétegződése (Kurtán, 2003:46 alapján)

Az absztrakció foka	A nyelvi forma	A nyelvhasználati környezet	A kommunikáció résztvevői
legmagasabb			
nagyon magas			
magas	erősen terminologizált természetes nyelv szigorúan kötött mondszerkesztéssel	politikatudomány (átfedés a jogi és a közigazgatási szaknyelvvel)	politológusok, jogi és közigazgatási szakértők
alacsony	terminologizált természetes nyelv viszonylag kötetlen mondszerkesztéssel	politikai szaknyelv, közigazgatási és jogi szaknyelv	az államgépezetet működtető állami tisztviselők, politikai tisztséget viselők
nagyon alacsony	természetes nyelv néhány szakszóval, kötetlen mondszerkesztéssel	a politikai üzeneteket közvetítő média és a társadalom	a média munkatársai és az állampolgárok

A politika nyelvében funkció és használat szempontjából nem elkülöníthető a meggyőzés nyelve, mint belső réteg, bár az szembevetve, hogy a befolyásolás egyre növekvő szerepet kap az elvontság fokának csökkenésével. A befolyásolás a hatalmi struktúra csúcsáról ered, ahol Lasswell kifejezésével élve kialakítják a politikai doktrínát (1965:12), például az államfilozófiát, a kormányzás filozófiáját, majd kidolgozzák a politikai képletet, például az alkotmányt, az alapvető jogszabályokat, a közigazgatás rendszerét. Innen terjednek el a kulcsszimbólumok, kulcskifejezések, amelyek a meghatározó ideológiát alkotják és biztosítják a társadalmi kohéziót. Megállapítható tehát, hogy a politika nyelvének is van egy szaknyelvi magja, azonban a hétköznapi emberek gondolkodását csak az alacsony, vagy nagyon alacsony absztrakciójú rétegei érik el, és az ő meggyőzésükben a racionális tartalomnál fontosabb az érzelmi tartalom.

Az ideológiához kapcsolódó, jelentéstanilag túlterhelt szavak esetében az eltérő kontextusokban és eltérő nyelvhasználókban felmerülő értelmezés ideológiai poliszémiához vezet (Dieckmann, 2000:41). Ilyen szavak többek között a *demokrácia*, *szabadság*, *szocializmus*, *kapitalizmus*. Például a *demokrácia* szó mást jelenthet egy politológus elemzőnek és mást egy átlagos médiafogyasztónak. Az ideológiai poliszémia jól kiaknázható a befolyásolásban, a politikai propagandában. Mivel az ismereteket strukturált formában tároljuk az elménkben, a hétköznapi ismereteink és a közös háttértudásunk, esetleg a szakmai felkészültségünk eredményeként eltérő mennyiségű és elrendezésű információt tudunk előhívni egy-egy nyelvi kifejezéssel kapcsolatban. Tehát mindenki a saját igényei, elvárásai szerint

értelmezheti a homályos jelentésű politikai kulcsszavakat, olyan fogalmakat kapcsolva hozzájuk, amelyek megfelelnek az attitűdjének, így a politikus vagy az újságíró nagyobb választói közönséget tud megszólítani.

A politika nyelvének tervezése

A szaknyelvek esetében a nyelvtervezés magában foglalja az új fogalmak bevezetését vagy a szakfordítást elősegítő terminológiai megfeleltetések kialakítását. A politika nyelve tudatos alakításának emellett a társadalmi kohézió erősítése és főképpen a meggyőző erő növelése is célja lehet. Az egyes államokban ennek a politikai pártok programjaiban, a választási kampányok nyelvezetében, a kormányok propagandájában felfedezhető jelei vannak. A terjesztés eszközei lehetnek a modern médiumok.

Intézményi és politikai kommunikáció szempontjából sajátos helyzetben van az Európai Unió. Az Európai Unió intézményei és az európai polgárok közötti kommunikációs szakadék egyik oka Pérez szerint (2013:13) az európai kulturális és nyelvi sokféleség lehet. Az európaiak többsége az anyanyelvét használja még akkor is, ha beszél a *lingua francát*, az angolt, vagy esetleg még egy harmadik idegen nyelvet is. Ennek következtében a fordítás elkerülhetetlen az uniós jogszabályok átvételéhez. Az egységes nyelv hiánya mellett a közös uniós média hiánya miatt sem valósulhat meg a közös hatalmi központban kialakított összehangolt, szisztematikus és könnyen érthető üzenetek terjesztése.

Az Európai Unió nyelvezetének formálásában meghatározó szerepet játszik két, a szaknyelvkutatással, szaknyelvoktatással és szakfordítással foglalkozók számára jól ismert szervezet: az Európai Unió Testületeinek Fordítóközpontja (*Translation Centre for the Bodies of the European Union: CdT*) és az IATE2 (*Interactive Terminology for Europe*) honlapja, amely 2018. november 12-től elérhető. Ezek célja standardizált definíciók alkotása és a terminusok ekvivalenciájának kialakítása különböző nyelveken. Úgy is tekinthetjük őket, mint standardizált fogalmak létrehozóit: a CdT honlapján olvasható ismertetés szerint, miután azonosították a megfelelő fogalmakat a forrásszövegekben, több nyelven kidolgozzák az ekvivalens terminusokat, és közzéteszik az IATE adatbázisban, majd szisztematikusan használják az ellenőrzött többnyelvű terminológiát az ügyfelek összes kommunikációjában.

A definíció mint argumentum

A befolyásolás azonban minden, a politikával kapcsolatos nyelvi tevékenységben működhet. Például egyes kutatói vélemények szerint a

definíció már önmagában egy argumentum, mivel az osztályozásból fakadó argumentum kategóriájába tartozik (Walton et al., 2008:67). Hiszen az osztályozás az eseményt vagy dolgot megjelölő szónak a jelentéséből eredhet: bizonyos megnevezések olyan kognitív értelemben vett forgatókönyveket indítanak el, amelyek meghatározzák a politikai, illetve a jogi cselekvést (például: „menekült–migráns”; „szeparatista–szabadságharcos”).

Megjegyzendő, hogy az ilyen kategorizálás a beszélő választásától függ, de hatással lehet rá a közösség közös (vagy közösnek képzelt, esetleg közösnek színlelt) háttértudása, amely már egy bizonyos nézőpontból adódik. Arisztotelész endoxikus érvelésnek nevezte azt az argumentumfajtát, amely mindenki által ismertnek feltételez egy bizonyos kiindulópontot (például: *klimaváltozás, globális felmelegedés, klímavész helyzet* – ezeknek a problémáknak a létezését már azzal elismerjük, hogy beszélünk róluk). Walton és társai megállapítják, hogy:

“...a classification of a term based on a definition always implies the exclusion of relevant opposed perspectives. Definitions, especially of ethical terms, are rarely, if ever, argumentatively neutral. Defining almost always means advancing an opinion about a situation, often one that is not explicitly formulated.” (2008:67)¹

A terminológiai adatbázissal szembeni elvárás, hogy megbízható nyelvi forrásokra támaszkodva tudományosan megalapozott, világos definíciókat alkosson, hiszen a honlapján is utal arra, hogy releváns forrásszövegeket használ. Az alábbi példákból azonban kiderül, hogy ez nem mindig van így.

Az IATE2 honlapon minden címszóhoz tartozó szócikk a következő szerkezettel rendelkezik: hivatkozás, definíció, nyelvi szint, kontextus (*reference, definition, language level note, context*). A címszavakat vagy kifejezéseket lehorgonyozzák bizonyos témákhoz, azaz nyelvhasználati területekhez; így előre kijelölik a kognitív keretet, amelyben értelmezni kell az adott fogalmat. Ez pedig már a felhasználó befolyásolása, mivel nem hagy választást a kontextusba helyezés és a jelentéstulajdonítás tekintetében. Például a migráns (*migrant*) és a menekült (*refugee*) szavak esetében a JOG, a TÁRSADALMI KÉRDÉSEK és a NEMZETKÖZI KAPCSOLATOK fogalmi kereteire irányítja a felhasználó figyelmét. A „migráns” fogalmának definíciójánál hivatkoznak egyrészt a Nemzetközi Migrációs Szervezet dokumentumára (*Glossary on Migration*, 2nd Edition, International

---

¹ „... egy terminus definíció alapú osztályozása mindig magában hordozza lényeges ellentétes nézőpontok kizárását. Különösen az etikai vonatkozású terminusok definíciói azok, amelyek csak ritkán, vagy soha nem semlegesek érvelés szempontjából. A definíció szinte mindig egy helyzetről alkotott vélemény rejtett kifejezése.” (a szerző fordítása)

Migration Law No 25, International Organisation for Migration, 2011), másrészt a *The Guardian* egy cikkére (Patrick Kingsley: *Trading in souls: inside the world of the people smugglers*, The Guardian, 7 January 2015). Azonban meglepőnek tűnik az újságcikkekre hivatkozás, hiszen annak a nemzetközi jogban is vitákat kavarázó jogi fogalom kimunkálásában, értelmezésében nem lehet azonos súlya egy nemzetközi szervezet dokumentumáéval.

A klímamenekült esetében két angol nyelvű megfelelő található az adatbázisban: *climate refugee* és *climate migrant*. A *climate refugee* hivatkozási szövege egy újsághíren alapuló követségi jelentés lehet: British Embassy Manila: *Young economists in Southeast Asia take a shot at solving regional climate change woes*. (11 March 2010). Ez azonban a honlapon jelzett internetes linken nem elérhető. Mindkét kifejezés angol nyelvű definíciója azonos: „*person displaced by climatically induced environmental disasters*.” A definíció hivatkozási linkje mindkét esetben megegyezik: <http://www.climaterefugees.com/>, és egy dokumentumfilm honlapjához vezet. A magyar megfelelő, a klímamenekült megpróbálja a menekült és a migráns közötti, a nyelvünkben és fogalmi rendszerünkben létező különbséget érzékeltetni a definícióban: „*Olyan személy, aki az éghajlatváltozás következtében új otthont kényszerül keresni*.” A hivatkozás ismét egy újsághírré történik: „*Egyre több klímamenekült - a greenfo.hu híre*.”

A migráns és menekült fogalma és a jelenség kezelésével kapcsolatos jogi lépések és viták az új terminus, következésképpen az új fogalom bevezetésének eredményeképpen módosulóban vannak. A klímaválságra hivatkozva újabb kísérlet történik a kettő összemosására, mivel a klímamenekült és a klímamigráns (amelynek a magyar megfelelőjét egyelőre nem alkották meg, és a fogalom bevezetése a magyar nyelvhasználatba valószínűleg zavart okozna) a következetes angol nyelvű használatban rokonértelművé válik. A példából látható, hogy a politikai befolyásnak a nyelvi közlésre és a fogalomalkotásra gyakorolt hatása segítségével a hatalmi központ egységesíti a politikai diskurzust és az abban megjelenített fogalomrendszert, tehát az állampolgárok gondolkodását is. A definíciók valóban argumentumként működnek, mert a megrendelők, illetve az irányítók világnézetének, illetve igényeinek megfelelően hatnak a politikai diskurzusra és az elterjedésüknek köszönhetően egyre inkább a társadalmi valóság részévé válnak, s egy idő után közös háttértudásként jelennek meg.

Konklúzió

A politika nyelvének pragmatikai megközelítése lehetővé teszi a társadalomban betöltött szerepének többféle vizsgálatát: elsősorban a befolyásolás eszközeinek kimutatását, amelynek módszerei az ókori retorikától a ma sokrétű politikai diskurzuselemzésig terjednek. A politika nyelve olyan szaknyelvnek tekinthető, amely a közleményekben a társadalom egészében jelen van, de a nyelvhasználóktól és a nyelvhasználati színterektől függően eltérő arányban rendelkezik racionális és érzelmi hatással. A szűk értelemben vett politikai szakmai nyelvhasználat a társadalomnak csak egy kis rétegére jellemző, a többség pedig eltérő értelmet tulajdoníthat a politikai kulcsszavaknak, illetve kulcsfogalmaknak. A politika nyelvében kimutatható a tudatos tervezés, amelynek célja az irányító elit befolyásának növelése és a közvélemény gondolkodásmódjának megfelelő formálása.

Hivatkozások

- Brown, G. – Yule, G. (1991): *Discourse Analysis*. Cambridge University Press
- Charteris-Black, Jonathan (2018): Competition metaphors and ideology. In: Wodak, R. – Frochtner, B. (eds.) (2018): *The Routledge Handbook of Language and Politics*. Routledge, Taylor and Francis Group: London and New York. 262–275
- Dieckmann, W. (2000): A politikai szavak tartalma. In: Szabó Márton – Kiss Balázs – Boda Zsolt (Szerk.) (2000): *Szövegváltozatok a politikára*. Nemzeti Tankönyvkiadó. Universitas: Budapest. 28–52
- Fairclough, N. – Chouliaraki, L. (1999): *Discourse in Late Modernity. Rethinking Critical Discourse Analysis*. Edinburgh University Press
- Kurtán, Zs. (2003): *Szakmai nyelvhasználat*. Nemzeti Tankönyvkiadó: Budapest
- Lasswell, H. – Leites, N. (1965): *Language of Politics*. The M.I.T. Press. M.I.T.: Cambridge. Mass
- Mihalovics, Á. (2004): A politikai kommunikáció néhány aspektusa. In: *Porta Lingua 2004*. 245–257. Elérhető online: <http://szokoe.hu/kiadvanyok/porta-lingua-2004>
- Morris, C. W. (1975): A jelelmélet megalapozása. In: Horányi Ö. – Szépe Gy. (eds.) (1975): *A jel tudománya*. Gondolat Kiadó: Budapest. 43–92
- Orna-Montesinos, C. (2012): *Constructing Professional Discourse: A Multiperspective Approach to Domain-Specific Discourses*. Cambridge Scholars Publishing: Cambridge
- Pérez, F. S. (2013): *Political Communication in Europe. The Cultural and Structural Limits of the European Public Sphere*. Palgrave Macmillan. DOI: <https://doi.org/10.1057/9781137305138>
- Verschuereen, J. 1999: *Understanding Pragmatics*. Edward Arnold: London/New York
- Walton, D. – Reed, C. – Macagno, F. (2008): *Argumentation Schemes*. Cambridge University Press: Cambridge/New Yor. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511802034>

Internetes hivatkozások

Interactive Terminology for Europe <https://iate.europa.eu/home>

Journal of Politics <https://benjamins.com/catalog/jlp>

Translation Centre for the Bodies of the European Union <https://www.cdt.europa.eu/>